

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЧАС В АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Англомовний пісенний дискурс, що є феноменом англомовної культури, постає і як об'єкт лінгвістичних студій. Складність дослідження пісенного дискурсу полягає в тому, що тексти пісень становлять єдність музичного та вербального компонентів [10, с. 3].

Стаття ставить за **мету** визначення особливостей вербалізації та структури національно-культурного концепту ЧАС в англомовному пісенному дискурсі ХХ–ХХІ ст. Мета передбачає вирішення таких **завдань**: уточнити визначення пісенного дискурсу; визначити вербальні засоби втілення концепту ЧАС в англомовному пісенному дискурсі.

Незважаючи на домінування музичного компоненту у пісні, вербальний та мелодійний компонент нерозривно пов'язані, особливо структурно. Мелодійний компонент організує сприйняття усього тексту пісні, що дозволяє вербальному компоненту виконувати роль віршованого тексту, не досягаючи рівня поезії. Таким чином, мелодійний компонент готує реципієнта до сприйняття вербального компоненту на іншому, радше емоційно-чуттєвому, ніж раціонально-аналітичному рівні [10, с. 19].

Беручи за основу визначення дискурсу як «сукупності тематично співвіднесених текстів з притаманними їм мовними особливостями», яке близьке поглядам В. Є. Чернявської [16, с. 15] та Ю. С. Степанова [15, с. 144], пісенний дискурс визначається як сукупність текстів пісень, що характеризується специфічними тематичними, лексичними, синтаксичними та іншими особливостями. Пісенний дискурс розуміється як родове поняття стосовно текстів англомовних пісень, що характеризуються своєрідними мовними особливостями та віддзеркалюють «імовірний світ» представників англомовних країн [10, с. 267].

Пісенний текст як тип тексту специфічно відбиває в собі традиційні текстові характеристики; цей тип тексту також відрізняється своєрідністю в порівнянні з текстами «серйозної» поезії. Пісенний текст являє собою один з видів креолізованих текстів, тобто текстів, де в структуруванні поряд з вербальними застосовуються засоби ін-

ших семіотичних кодів [1], [3], тобто письмової чи усної форми й музики, коли текст є продуктом соціально та ситуативно зумовленої комунікації та знаходиться під впливом екстралінгвістичних параметрів ситуації спілкування [17, с. 242].

Пісня фактично виконує функцію ліричної поезії, але має ряд відмінностей від поетичного дискурсу. Поетичний дискурс складає важливу частину комунікативної практики сучасних людей, є невід'ємною складовою культурної і мовної реальності протягом багатьох століть [14, с. 3]. Він визначається як тип ситуативного спілкування особливого роду, що насичений глибинними емоційними переживаннями і що виражається в естетично маркованих мовних знаках шляхом фасцінативного (привабливого для читача) тексту [6, с. 415]. Згідно з класифікацією О. Розеншток-Хюссі, поетичний дискурс відноситься до першого класу пізнавальних висловлювань – пісні, коли має місце так званий суб'єктив, ліричне співвідношення того, хто говорить, з дійсністю, яка переживається та оцінюється. В темпоральному плані поетичний дискурс співвідноситься з позачасовим паралельним потенційним умовним буттям. В цьому плані поетичний дискурс адресується не конкретному співрозмовнику (хоча в окремих випадках у поетичних текстів і можуть бути цілком реальні адресати), а людству в цілому, точніше кажучи, Людині. Його мета – співпереживання, яке може знайти вербальну форму, але може і не знайти її [12, с. 198].

Стилістично пісенний текст маніфестує дві основні тенденції: тяжіння до повсякденної мови та протилежну – тяжіння до стилю «серйозної» поезії. Оскільки пісенний текст інкорпорує як риси розмовно-повсякденного стилю, так і риси поетичного мовлення – епітет, порівняння і метафору, можна стверджувати, що зі стилістичної точки зору пісенний текст є неоднорідним [10, с. 5].

Процес виконання пісні являє собою специфічний комунікативний акт. У процесі взаємодії один з одним, вербальний та невербальний компоненти забезпечують цілісність та зв'язність твору, його комунікативний ефект [3, с. 154]. Беручи до уваги модель комунікації, розроблену Р. Якобсоном [18, с. 306], потрібно відзначити, що при актуалізації пісенного повідомлення (тобто при виконанні пісні) проявляються такі функції: 1) емотивна (авторська оцінка); 2) конативна (виявлення впливу на адресата за допомогою повідомлення); 3) ре-

ферентивна (передача змістово-фактуальної інформації від адресанта до адресата); 4) поетична (використання тропів і фігур мовлення); 5) фатична (контактовстановлююча); 6) метамовна (зосереджена на мовному коді) [10, с. 7]. Очевидними є різноманітність та неоднорідність функцій пісенного тексту, з яких одні – емотивна, фатична та конативна – виконують роль основних, а інші – роль допоміжних [8].

У пісенних творах ХХ–ХХІ ст. знаходить своє відображення, у тому числі, і зображення часу як важливої універсалії людського буття. В пісні автор описує події, їх розвиток та послідовність, в залежності від свого власного світосприйняття, яке залучає ціннісні характеристики оточуючої дійсності. Цінності, що властиві певній лінгвокультурній спільноті, є відображенням універсальних цінностей, при цьому вони розвиваються історично. Особливе значення у зв'язку з цим має час, оскільки шляхом дослідів людина навчилася не тільки усвідомлювати та вимірювати час, але й оцінювати його, цінувати та будувати на його основі різні системи цінностей [13, с. 78]. У площині лінгвістичного дослідження англослов'янського пісенного дискурсу ми розглядаємо концепт ЧАС та його ціннісну складову.

Поняття часу завжди було предметом пильної уваги мовознавців [2], [9]. Однак, ціла низка питань, що стосуються символічної об'єктивації часу в мові та його ціннісного наповнення у різних типах мовної свідомості залишається відкритою [19]. Ключовим для їх вирішення є розуміння суті таких наріжних для когнітивної лінгвістики понять, як концепт та концептуальна метафора.

Аналізуючи концепт з точки зору когнітивної лінгвістики, О. С. Кубрякова визначає його як засіб пояснення «ментальних ресурсів» людської свідомості; вона звертає увагу на природу та функціональність концепту, наголошуючи на його ключовій ролі у формуванні «концептуальної системи та мови мозку», а відтак і мовної картини світу людини [7, с. 90]. Концепт – це фрагмент знання, досвід особистості, що включає як мовну, так і позамовну інформацію. І, якщо концепт є базою даних, то, у свою чергу, концептуальна метафора – це операція з базою даних, перенесення знань з однієї концептуальної сфери в іншу концептуальну сферу. Концептуальна метафора є однією з підстав для семантичного зсуву лексем [4]. Поняття метафори не обмежується її традиційною роллю у мові поезії, вона розглядається як

головний засіб нашої концептуальної системи, за допомогою якого ми розуміємо та сприймаємо один тип об'єктів у термінах об'єктів іншого типу [20, с. 113]. Тобто, концептуальна метафора вербалізується в поетичній картині світу за допомогою нових мовних засобів.

Час у пісенному дискурсі розглядається у вигляді когнітивної структури – концепту, який, за твердженнями В. І. Карасика, має тришарову структуру. В концепті розрізняються образно-перцептивний, поняттєвий (інформаційно-фактуальний) компоненти і ціннісна складова (оцінка та норми поведінки) [6, с. 118].

Поняттєва складова концепту визначається як мовна фіксація концепту, його позначення, опис, прикметна структура, дефініція, порівняльні характеристики визначеного концепту стосовно того чи іншого ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано. Найважливіша їх якість – голографічна багатовимірна вбудованість у систему нашого досвіду. Образна складова концепту – це зорові, слухові, тактильні, смакові характеристики предметів, явищ, подій, що відображені в нашій пам'яті, це релевантні ознаки практичного знання. Ціннісна сторона концепту містить найбільш істотні для певної культури значення, ціннісні домінанти, сукупність яких і створює певний тип культури, що підтримується та зберігається в мові. Ціннісна складова розкривається як «важливість цього психічного утворення як для індивіда, так і для колективу. Ціннісна сторона концепту є визначальною для того, щоб концепт можна було виділити. Сукупність концептів, що розглядаються в аспекті цінностей, створює ціннісну картину світу» [5, с. 5].

Оцінка відображає взаємодію людини та дійсності – її членування на цінності та їх включення в картину світу. В основі нормативної темпоральної картини світу лежать уявлення про наповненість часу, його необоротність та керованість вчинків суб'єктом. Вона втілює ставлення суспільства до того, як заповнюється та витрачається час, фіксує відхилення від темпоральної норми у вигляді оцінної лексики, що містить темпоральний компонент [13, с. 83].

У мовленні, а відповідно, й у пісні, оцінні значення отримує і власне темпоральна лексика, спеціалізована на позначенні часу, і лексика, що не має оцінних значень у словнику [13, с. 90]. Коли виконавець пісні висловлює оцінку у вигляді факту і частіше стосовно третьої особи або ситуації, відбувається наведення оцінки, зокрема, маніпу-

лювання нею. Мета виконавця – викликати у адресата завдане ставлення до того, що відбувається, зробити його прихильником своїх поглядів або привернути його увагу до ненормативності чи унікальності ситуації [13, с. 91]. Виконавець має намір вплинути на оцінку подій адресатом і навіть більше – на його світосприйняття. За допомогою темпоральної лексики він задає інтерпретацію того, що відбувається, та висловлює своє схвальне чи несхвальне ставлення до навколишнього – скаржитися, нарікає, обурюється; дивується, звеличує; чіпляє ярлики або ідеалізує [13, с. 91].

Іншою важливою властивістю часу є те, що він легко метафоризується, але від широкого класу метафорично інтерпретованих понять час відрізняється перш за все тим, що метафори – це чи не єдиний спосіб описати його значення, оскільки в буденній картині світу для нього не існує природного таксономічного класу [11, с. 160].

Концепт ЧАС, що розглядається в роботі, є однією зі складових семантичного поля темпоральності. В англійській мові іменем концепту ЧАС є лексема *time* [2].

Виходячи з розуміння національно-культурного концепту як тришарової структури, концепт ЧАС у сумі зазначених складових може бути представлений таким чином.

Поняттєва складова концепту ЧАС вербалізована у його словникових дефініціях [2, с. 179].

Не маючи ціннісної складової інгерентно, концепт ЧАС у пісенно-му дискурсі частіше за все втілюється у вигляді метафоричних словосполучень. Так, ЧАС розглядається як:

– ОБ’ЄКТ, ЩО РУХАЄТЬСЯ: (1) *Ooh, well I travelled around the world / And found a brand new word for day / Ooh, watching the time mustn't linger behind / Pardon me I have to get away (Queen)* [22]. В межах образного розуміння часу спостерігається наявність ціннісного компоненту «затримка – це погано», у контексті есплікується її небажаність: *the time mustn't linger behind*. Тут наявним є характерне для людської психології негативне ставлення до затягування часу [9].

– РЕСУРС: (2) *You think it's all been a waste of time / It's been a bad year / You start believing everything's gonna be alright / Next minute you're down and you're flat on your back (Queen)*; (3) *Yeah, you don't waste no time at all / Don't hear the bell but you answer the call / The bell that rings*

inside your mind (Queen) [22]. Ціннісна домінанта «марнування часу – це погано» є свідомством наявності традиційно негативного ставлення до марнування часу в британській культурній традиції [19].

Якщо мелодійний компонент готує реципієнта до сприйняття вербального компоненту радше на емоційно-чуттєвому рівні, то роль вербального компоненту пісні, таким чином – конкретизувати та «інформатизувати» повідомлення. Серед переважної більшості наративних текстів пісенного дискурсу лежать типові скрипти: кохана залишає коханого (або навпаки), кохані за якихось причин не можуть знову бути разом, між ними втрачено взаєморозуміння і т. д.: (4) *It's been so long now and it seems that / It was only yesterday / Mmm, ain't it funny how time slips away / How's your new love, / I hope that he's doin' fine (E. Presley)*; (5) *They say that time / Heals a broken heart / But time has stood still / Since we've been apart (E. Presley)*; (6) *Oh, my love, my darling / I've hungered for your touch, a long lonely time / And time goes by, so slowly and time can do so much / Are you still mine? (E. Presley)* [21]. Щодо параметрів зв'язності мелодійного та вербального компонентів, треба зазначити, що тексти про неподільне кохання частіше покладені на мінорну музику, а тексти про щасливе кохання – на мажорну.

Висновки. Розгляд вербалізації концепту ЧАС в англomовному пісенному середовищі ХХ–ХХІ ст. дає змогу визначити такі особливості. Ціннісний компонент концепту ЧАС знаходить своє відображення у пісенному дискурсі, оскільки саме цей тип дискурсу, що є різновидом поетичного дискурсу, насичений глибинними емоційними значеннями. Через те, що концепт ЧАС не має інгерентної ціннісної складової, він набуває ціннісних характеристик в англomовному пісенному дискурсі через метафоризацію. Під час взаємодії один з одним, вербальний і невербальний компоненти забезпечують цілісність та зв'язність твору, його комунікативний ефект. **Перспективною** дослідження є виділення чітких вербальних маркерів негативної та позитивної тематики та відповідних скриптів у текстах пісень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анисимова Е. Е. *Лингвистика текста и межкультурная коммуникация : (на материале креолизованных текстов) : Учеб. пособие для студентов вузов / Е. Е. Анисимова. — М. : Academia, 2003. — 122 с.*

2. Бондаренко Е. В. ВРЕМЯ как лингвокогнитивный феномен в англоязычной картине мира / Е. В. Бондаренко : монография. — Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2009. — 377 с.
3. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке : Учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по филологич. направлениям и спец-м / Н. С. Валгина. — М. : Логос, 2001. — 304 с.
4. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных / С. А. Жаботинская // Актуальні проблеми металінгвістики : Збірник статей за матеріалами VII Міжнародної конференції. — Черкаси : Ант, 2011. — С. 3–6.
5. Карасик В. И. О категориях лингвокультурологии / В. И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности : Сб. науч. тр. — Волгоград : Перемена, 2001. — С. 3–16.
6. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. — Волгоград : Парадигма, 2007. — 520 с.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.
8. Лассан Э. Дискурс любви и смерти в современной песне / Элеонора Лассан // *Studia Ruscystyczne Akademii Świętokrzyskiej*. — Kielce, 2003. — Nr 12.
9. Налимов В. В. Спонтанность сознания / В. В. Налимов, Ж. А. Дрогалина. — М., 1989. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.gramotey.com/?open_file=1269074526#ТОС_id1952694.
10. Плотницкий Ю. Е. Лингвостилистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса : автореф. дис. на соискание учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю. Е. Плотницкий / Самарск. гос. пед. ун-т. — Самара, 2005. — 21 с.
11. Плунгян В. А. Время и времена: к вопросу о категории числа // *Логический анализ языка: Язык и время* / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. — М. : Индрик, 1997. — С. 158–169.
12. Розениток-Хюсси О. Речь и действительность / О. Розениток-Хюсси. — М. : Лабиринт, 1994. — 213 с.
13. Рябцева Н. К. Аксиологические модели времени / Н. К. Рябцева // *Логический анализ языка: Язык и время* / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. — М. : Индрик, 1997. — С. 78–95.

14. Степанов М. С. Денотация и коннотация в поэтическом дискурсе (на материале произведений классической и современной испанской поэзии) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / М. С. Степанов. — М., 2007. — 22 с.

15. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов ; изд. 5-е стереотип. — М. : УРСС, 2005. — 312 с.

16. Чернявская В. Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия : Учеб. пособие для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов / В. Е. Чернявская. — М. : Флинта Наука, 2006. — 136 с.

17. Шевченко О. В. Тематическое своеобразие песенных текстов как способ реализации функций жанров песенного дискурса / О. В. Шевченко // Известия Росс. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена : научный журнал. — № 115. — СПб. : ООО «Книжный дом», 2009. — С. 242–249.

18. Якобсон Р. Избранные работы / Р. Якобсон. — М. : Прогресс, 1985. — 460 с.

19. Kluckhohn F. R., Strodtbeck F. L. Variations in value orientations / F. R. Kluckhohn, F. L. Strodtbeck. — Evanston, Illinois : Row, Peterson, 1961. — 395 p.

20. Lakoff G. More than cool reason: a field guide to poetic metaphor / George Lakoff and Mark Turner. — Chicago : University of Chicago Press, 1989. — 230 p.

21. Lyrics : Elvis Presley. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://www.azlyrics.com/e/elvis.html>.

22. Lyrics : Queen. [Электронный ресурс]. — Режим доступу : <http://lyrics.rockmagic.net/lyrics/queen/>.

Рябенюка І. В. Вербалізація концепту ЧАС в англomовному пісенно-му середовищі. Розглянуто засоби вербальної об'єктивації складових національно-культурного концепту ЧАС в англomовному пісенному дискурсі ХХ–ХХІ ст. Новизна дослідження полягає в аналізі особливостей реалізації вербального та мелодійного компонентів концепту ЧАС в особливому типі креолізованого дискурсу – пісенному. Виявлено ціннісні домінанти, втілені в концепті ЧАС. Основними формами реалізації ціннісної складової є метафоричні словосполучення, які містять лексику *time*.

Ключові слова: вербальний компонент, концепт, мелодійний компонент, пісенний дискурс, ціннісна складова концепту.

Рябенская И. В. Вербализация концепта ВРЕМЯ в англоязычной песенной среде. Рассмотрены средства вербальной объективации составляющих национально-культурного концепта ВРЕМЯ в англоязычном песенном дискурсе XX–XXI в. Новизна исследования состоит в анализе особенностей реализации вербального и мелодического компонентов концепта ВРЕМЯ в особом типе креолизованного дискурса – песенном. Выявлены ценностные доминанты, воплощенные в концепте ВРЕМЯ. Основными формами реализации ценностной составляющей являются метафорические словосочетания, которые содержат лексему *time*.

Ключевые слова: вербальный компонент, концепт, мелодический компонент, песенный дискурс, ценностная составляющая концепта.

Riabenska I. V. Verbalization of the concept TIME in the English song environment. The article focuses on the means of verbalization of the components of the linguistic-cultural concept TIME in English song discourse of the 20th and the 21st centuries. The novelty of the research is concluded in the analysis of the manifest of verbal and melodic components of the concept TIME in the special type of creolized discourse – song discourse. The value dominants implemented in the concept TIME are specified. The main forms of implementing the value component are metaphorical word combinations containing the lexeme *time*.

Key words: concept, melodic component, song discourse, value component of the concept, verbal component.